

Leven onder de rode ster

Colofon

ISBN: 978 90 8954 805 4

1e druk 2015

© 2015, Milena Tzankova

Uitgeverij Elikser

Ossekop 4

8911 LE Leeuwarden

www.elikser.nl

Vormgeving omslag en binnenwerk: Evelien Veenstra

Dit verhaal is ontsproten aan het brein van de schrijver.

Iedere gelijkenis met bestaande personen berust op toeval.

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op wat voor wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur en de uitgeverij.

This book may not be reproduced by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the author and the publisher.

Leven onder de rode ster

Milena Tzankova

Voor Jan Frans

Proloog

De rode ster verschijnt ...

Het atelier was ruim en er kwam veel licht naar binnen. De schilderijen vielen op door het heldere kleurgebruik. Het was een soort van kunsttempel, gelegen in Sofia, aan de voet van het Vitosjagebergte. In contrast met de warme augustusdag van 1944 kon men de koele adem van de lucht voelen, die vermengd was met het artistieke aroma van de terpentijn. Kalina was niet alleen een beroemde portretschilderes, ze werd ook gewaardeerd vanwege haar landschappen. Haar gezichtspunten waren ongewoon en haar kleurenpalet was rijk. Het atelier was vlak bij het huis van de Witte Broederschap gelegen. Zo werden de volgers genoemd van spiritueel leider en Meester Peter Deunov, ook wel Beinsa Douno genaamd. Hij was een wijze man en een profeet. Zijn voorspellingen kwamen dikwijls uit. Zijn volgelingen waren spiritueel, bescheiden levend in kleine houten huizen. Zij stonden vroeg in de morgen op en maakten een rituele dans in de opkomende zon, 'Paneuritmie' genoemd. Kalina was diep onder de indruk van de schoonheid van deze dans, in harmonie met de bewegingen van de dansers, die paarsgewijs in een cirkel bewogen waarin in het midden musici tedere melodieën op hun violen speelden. Ze waren in het wit gekleed en dansend met hulp van de vioolmuziek werden ze één met de kosmische krachten.

Deze aanblik inspireerde haar om een compositie te maken, genoemd 'Paneuritmie'. De overheersende kleur was wit. Toen Boris haar atelier binnentrad, werd zijn blik getrokken tot haar laatste werk.

“Hoe ben je erin geslaagd om met zoveel succes deze dans op het doek vast te leggen?”

“Ik heb er met verbazing naar gekeken, alsof ik een van hen was.”

“Je bent een erg goede kunstenares, deze figuren stralen helemaal.”

“Misschien heb ik dit resultaat bereikt door mijn vele gesprekken met jou.”

Ze dacht na over de Meester, over zijn profetieën, over zijn missie om de Bulgaarse Joden te redden. De koning had zijn advies opgevolgd om hun deportatie te verhinderen.

Ze bewonderde deze mensen oprecht, die in afzondering leefden, één met de natuur, en die inzicht hadden in wat de toekomst brengen zou. Ze was dol op het bezoeken van de ‘Salon’, waar de Meester zijn lezingen gaf en waar daarna in de openlucht ‘engelensoep’ werd opgediend, gekookte aardappelen zonder boter en zout.

Boris was adviseur van de koning en filosoof. Hij kon vioolspelen en was als gesprekspartner een goed gezelschap. Deze charmante man met een briljante carrière stelde haar talent zeer op prijs. Hij was een verzamelaar van haar werken.

Natuurlijk wilde hij dat zij zijn portret zou maken. Alsof een onzichtbare kracht haar hand leidde, schilderde zij zijn portret tot in de kleinste details.

Zij waren door vriendschap aan elkaar verbonden vanaf haar universiteitsjaren in Frankrijk, waar ze hem op een wintervakantie in Chamonix had ontmoet. Ze communiceerden vaak in gedachten met elkaar. Hij was helderziend en eens had hij haar haar toekomst voorspeld. Ze herinnerde zich hoe hij, jaren geleden, haar in haar atelier had opgezocht. Het regende. Hij keek met een intense starende blik naar haar. Hij was in het wit gekleed, de kleur van de Broederschap.

“Bulgarije staan donkere jaren te wachten. Ik zie het paleis in vlammen, er zal bloed vloeien. Voor jou en je familie zal het beter zijn om naar het buitenland te gaan.”

Toen drong hij er bij haar op aan om het land te verlaten vanwege de politieke veranderingen die eraan zaten te komen en die een slechte invloed op haar familie zouden hebben.

Juist op dat moment werd er aan haar man een baan in Frankrijk aangeboden. Maar ze kon zich er zelf niet toe zetten om een beslissing te nemen om haar zonnige thuisland te verlaten, waarvan de natuur haar bron van inspiratie was.

Haar man deed altijd zaken in Europa. Kalina kende zijn buitenlandse zakenpartners en door haar schilderijen introduceerde zij hen in de schoonheid van haar thuisland. Hij had een goede baan in Bulgarije, als expert in de olie-industrie. Daarnaast wijdde hij zich aan wetenschappelijk werk, hij schreef boeken, deed onderzoek en uitvindingen. Hij was een buitengewone combinatie tussen wetenschap en organisatie, met internationale publicaties van zijn wetenschappelijke onderzoeken.

Boris keek vol medelijden naar haar. “Je hebt gekozen om hier te blijven. Bereid je voor op de veranderingen, die spoedig zullen komen. Het Sovjetleger zal komen en zij zullen ons land bezetten, zoals in Roemenië. Het zal een totale omwenteling worden: politiek, sociaal, economisch en in het meest wat de moraal betreft. Vanwege het nieuwe tijdperk moet het oude bestel wijken. We zullen strijd zien tussen het licht en de duisternis. Wanneer er een sterke polarisatie is, is het begin van het einde begonnen. Je dochter is een bijzonder kind met een nobele missie. Ze is een geboren vechtster voor gerechtigheid en eerlijkheid. Ik zie in haar hand het teken van de toekomstige zesde generatie. Ik zie haar toekomstige man, hij zal afkomstig zijn uit een stad aan een grote rivier. Hij zal haar geestverwant zijn. Zij zullen een dochter krijgen, ook een verlichte geest, die

ook een kunstenares zal worden, zoals jij. Zij zal jouw missie voortzetten.”

Ze was gewend aan zijn voorspellingen, maar dit statement leek ongelofelijk, omdat Bulgarije diplomatieke banden had met de Sovjet-Unie. In dit geval leek een oorlog onvermijdelijk.

Ze dacht na over haar toekomst, over haar lot, over de toekomst van haar familie, over de nabijheid van het Rode Leger. In haar gedachten verscheen de eerste ontmoeting met de ‘rode ster’. Ze zat in de laatste klas van de middelbare school en de beroepskeuze was aanstaande. Een fatale politieke gebeurtenis hielp haar om haar grote droom om een kunstenares te worden te verwezenlijken.

Haar gedachten dwaalden af naar haar peetvader, Tsvetan.

Hij introduceerde haar in de kunstwereld, nam haar mee naar exposities en sprak met haar over de grote kunstenaars. In zijn rijke bibliotheek maakte ze reizen zonder einde in haar fantasiewereld. Hij moedigde haar eerste stappen als kunstenares aan. Hij ontdekte haar talent en toonde haar tekeningen aan bekende kunstenaars. Die voorspelden een briljante carrière voor de kleine.

Zij leerde gemakkelijk, ze was een uitstekende leerling aan de Franse school. Ze kon goed schrijven. De nonnen adviseerden haar om literatuur of rechten te gaan studeren, maar haar voorkeur ging uit naar schilderen. Gedachtig het principe ‘een kunstenaar kan in zijn eigen onderhoud niet voorzien’, was haar vader niet genegen om zo’n excentrieke studie te financieren. Haar peetvader was een politieke figuur. Zijn verhalen over de dramatische geschiedenis van haar thuisland hadden een diepe indruk op haar gemaakt.

Haar eerste herinneringen aan de rode ster waren toen ze nog erg jong was en nog niet afgestudeerd was aan het gymnasium. Toen zag ze haar peetvader met zijn in verband gewikkelde ge-

wonde hoofd. Ze was diep ontroerd door zijn verhaal over de aanslag in de kathedraal Sveta Nedelja in 1925. Hij was zowel getuige als slachtoffer. Uit de eerste hand hoorde ze over deze barbaarse actie. Hij vertelde haar over het plan van de verraders. Eerst werd er een generaal doodgeschoten. De koning en de regering werden op de dienst voor de begrafenis verwacht. De kerk zat vol met mensen. Een bom die in de koepel van de kerk was opgehangen, ontplofte, waardoor de koepel instortte en de blauwe lucht te zien was.

Ze was diep onder de indruk door deze gebeurtenis. Ze maakte een cyclus, 'Apocalyps', die begon met een paar portretten van haar peetvader met de bloederige wonden. Zijn beschrijving inspireerde haar tot het maken van vele composities die ze wijdde aan de onschuldige slachtoffers, tot de dood veroordeeld door de rode terreur.

De figuren verschenen in verschillende scènes. In stofwolken, met een uitdrukking van afgrijzen, door de blauwe lucht vliegend, doodgaand in de naam van de rode ster, op een achtergrond van stof en bloed, met verwrongen gezichten. Soms verschenen de beelden van de heiligen van de fresco's in de kerk. Mannen, vrouwen en kinderen, vliegend door de ruimte, verbrand, gewond en bloedend. De overheersende kleur was rood, de kleur van de rode terreur.

Door deze werken viel haar talent op. Ze bewaarde de krantenknipsels met daarin de briljante recensies over haar werk. Met deze cyclus kreeg ze internationale bekendheid, haar naam als kunstenares werd gevestigd. Haar schilderijen waren niet alleen haar aanbeveling voor de kunstacademie, maar ook een sterk argument om haar vader te overtuigen van de goede keuze voor haar beroep.

Dit werd gevolgd door de vrije jaren in Parijs, waar zij de favoriete leerling was van haar professor. Hij nodigde haar uit

om zijn assistente te worden. De uitnodiging was aanlokkelijk, de in Parijs doorgebrachte jaren waren haar beste. Het Frans sprak ze vloeiend. Ze had contacten met interessante en invloedrijke personen.

Maar ze maakte toch een andere keuze en ging terug naar haar vaderland, waar haar wortels lagen. In Frankrijk had ze haar man ontmoet, Ilja, evenals zij een student. Een mooi meisje werd geboren, dat ze Jacqueline noemde, dezelfde naam als haar schoonmoeder.

Helaas kwam de voorspelling van Boris uit met de snelheid van een bliksemschicht. Plotseling, na een paar weken, verklaarde de Sovjet-Unie de oorlog aan Bulgarije. Daarna kwam de tijd van de rode ster.

Moeilijke tijden kwamen. Door het land marcheerden patrouilles met rode banden om de armen. Intellectuelen, politici, industriëlen, personen van alle leeftijden verdwenen zonder een spoor achter te laten. Maar het gevaarlijkst was het in de kleine steden en dorpen.

Op een van die verschrikkelijke dagen belde meester Avramov, een bekende advocaat in een kleine, aan de Donau gelegen stad, aan bij Boyan, een halfwees die samenwoonde met zijn moeder. De mensen respecteerden hen.

Avramov zei tegen hem: "Jongen, je moet onmiddellijk van hier vertrekken en in de hoofdstad gaan wonen. Hier is het te gevaarlijk voor jou. Je vrienden, die in Duitsland studeerden, zijn verdwenen en niemand weet wat er met hen gebeurd is."

Zijn hart bloedde. Hoe kon hij zijn dierbare moeder verlaten? Vanwege haar had hij zijn studie in Duitsland afgezegd. Ze was weduwe en hij was haar enige rijkdom. Ze waren zo diep aan elkaar gehecht. Als zijn leven in gevaar was, wat zou er dan wel niet met haar kunnen gebeuren?

Zijn moeder gaf hem haar zegen, gaf hem twee gouden munten en stuurde hem naar de grote stad. Zo, onverwacht, nam hij afscheid van zijn kindertijd, met het mooie huis met de gekleurde ramen die hem sprookjes vertelden; de kinderlijke dwaasheden als hij in het maanlicht de peren uit de boom van zijn oude buurvrouw plukte, die toen verschrikkelijk bang van zijn schaduw werd en hem voor een spook aanzag; van de mooie ogenblikken met zijn vrienden; van zijn oprechte vriendschap met zijn vriend Aaron en van hun ongewone ontmoetingen.

Aaron verscheen onverwacht in zijn leven. Toen hij zijn moeder vroeg of Aaron bij hen kon blijven, wist hij zijn echte naam niet eens. De jongen vroeg om onderdak, omdat hij als Jood zich niet veilig voelde in Sofia. Hij introduceerde zichzelf als een klasgenoot van zijn goede vriend op de Amerikaanse school. Boyan was betrouwbaar en had een goed hart. Hij voelde dat de jongen een goede reden had om zijn huis te verlaten.

Aaron was een slimme jongen en ze spraken spoedig dezelfde taal. Vaak verdiepten ze zich in lange gesprekken over Steinbeck, Hemingway en Fitzgerald, luisterend naar Gershwin.

Boyan introduceerde hem in zijn vriendenkring. Ze speelden bridge en ze zwommen. Aaron sprak graag over Amerika, waar hij familie had. Hij droomde ervan om zich bij hen te voegen. Zijn plan was om via Roemenië te ontsnappen. Als hij hen hiervan deelachtig maakte, konden ze hem misschien helpen.

Aaron betaalde de lokale vissers om hem naar de overkant te brengen, maar zij verraadden hem. Hij werd door de politie gearresteerd en aan een kruisverhoor onderworpen. Toen de politie ontdekte dat hij een Jood was die een poging tot ontsnapping deed, werden ze furieus. De hele vriendenkring werd opgeroepen ter ondervraging. Ze werden bedreigd met zware straffen. De politie schreeuwde op gemene toon tot hen. "Het

zal duidelijk zijn wat er met jullie zal gebeuren. Waar hebben jullie het goud van de Joden verborgen?”

Erg plotseling kwam de oplossing en het resultaat. De vader van een van de meisjes was lid van het parlement. De jongeren hadden geluk, het vonnis werd niet uitgevoerd en Aaron kon samen met zijn vrienden rustig in de stad blijven. Deze gebeurtenis maakte hem in de stad erg populair en hij was welkom bij veel gerespecteerde families.

Nu reisde Boyan naar Aaron, die tegenwoordig in de grote stad woonde, en was het zijn beurt om zich te verbergen. Eerst ging hij naar zijn oom Vassil. Omdat hij vroeg halfwees was geworden, vroeg hij hem vaak om advies.

“Kom, jongen”, zei Vassil vriendelijk. “Wees nergens bang voor, iedereen heeft zijn geluk. Je hebt ervoor gekozen om in Bulgarije te blijven. Je hebt talent, je hebt zulke mooie foto’s gemaakt. Je zult succes hebben. Let op mijn woorden. Op een dag zal je moeder trots op je zijn. Maar eerst moeten we onderdak voor je vinden en je moet doorgaan met je studie aan de universiteit.”

Jaren onder de rode ster gingen voorbij. Wat was de wereld veranderd. Maar de familie van Kalina overleefde. Er was nog steeds hoop omdat er in het land nog steeds Amerikaanse en Engelse troepen waren gelegerd. Haar man was nog steeds een industrieel.

Maar het donkere jaar 1947 naderde, het jaar van de totale overheersing van de rode ster.

Het aanzicht van Sofia veranderde drastisch. De elegante aanblik van een hoofdstad op de Balkan met de hoogste levensstandaard van voor Tweede Wereldoorlog verdween. Luxeueze en monumentale gebouwen werden vernietigd en op hun plaats verschenen kopieën van de Oost-Europese architectuur. Het

waren ruwe, afstotelijke en deprimerende gebouwen met een massieve stenen structuur en kleine ramen. In deze dominante stijl werd de centrale driehoek in de stad gevormd. Op zijn hoogste punt werd een enorme vijfpuntige rode ster geplaatst, die heldere stralen uitzond en als slagader het leven in het hele land bepaalde.

Het karakter van de bewoners van de resterende gebouwen veranderde ook compleet. Op grote schaal vestigden zich mensen vanuit het platteland, die leidende functies hadden in de regering. Terzelfder tijd werden veel oorspronkelijke bewoners van de hoofdstad geïnterneerd en ze werden tevens gedwongen om hun huizen af te staan, waarin de 'achtenswaardige' provincialen zich vestigden. De eigenaren van de huizen en flats die achterbleven in Sofia, voelden zich ook niet geriefelijk. Zij konden niet volledig over de ruimte van hun woning beschikken. In hun huizen werden vreemdelingen gehuisvest, met wie ze hun eigendommen moesten delen.

Deze levensstijl werd gedicteerd door Moskou. Bulgarije werd niet voor niets de trouwste bondgenoot van de USSR genoemd. Vanuit de Sovjetervaring werd een voorbeeld voor iedere manier van leven bepaald. Omdat de talen van de vrije wereld als decadent werden beschouwd, werd de voorkeur gegeven aan de Russische taal. Zelfs mensen die wel vreemde talen konden spreken, durfden niet in gesprek te gaan met buitenlanders, omdat dit een reden kon zijn om in een werkkamp terecht te komen.

Er werd een begin gemaakt met de bouw van enorme monumenten van de partizanen, communistische leiders, arbeiders en boeren, door hun afmetingen en lelijkheid de kijkers overdonderend. Ze weerspiegelden de leidende rol van de Communistische Partij, waarin geen plaats was voor individuen.

Er werd een nieuwe wereld gesticht, een wereld van arbeiders en boeren, als basis voor de intelligentie.

Dit jaar bracht ook de totale nationalisatie. Ondanks zijn hoge kwalificatie kon Ilja geen werk vinden omdat in zijn dossier stond dat hij een kapitalist was.

Ze konden nauwelijks de eindjes aan elkaar knopen. Kalina's werken waren briljant, maar hadden niets gemeen met het regerende socialistisch realisme. Ze slaagde erin om een paar collecties aan mensen te verkopen die de kans hadden om in ballingschap in het buitenland te wonen. Op dat moment bestond hun eten alleen maar uit roggebrood, bonen en lindethee. De laatste boodschap van Boris werd steeds duidelijker waarheid. Ze herinnerde zich nog de droevige glans in zijn ogen tijdens hun gesprek op een augustusdag in 1944. Inmiddels was hij niet meer onder de levenden; het volkstribunaal had hem de doodstraf gegeven. Nu begreep ze meer en meer de betekenis van de strijd tussen het goede en het kwade.

Wanneer Kalina zich zorgen maakte, vond ze steun in haar werk. Als ze schilderde, begaf ze zich in een sprookjeswereld, ver weg van haar dagelijkse zorgen. Dan voelde ze zich sterk en ze verloor haar geloof in de volgende dag niet.

Hoewel Kalina's eigen werken minder gewaardeerd werden, was ze nog wel een gewilde portretschilderes. En haar man vond, hoe moeilijk het ook was, werk in de industrie, waar behoefte was aan mensen zoals hij. Dat was dus niet waar haar zorgen vandaan kwamen; die betroffen haar dochter, Jacqueline. Ze was een echte vechtster voor gerechtigheid. Ze had een zonnige uitstraling en was geboren om de mensen te beschermen. Gedurende de Sovjetbezetting durfde ze het aan om met de Sovjetsoldaten te discussiëren over het onderwerp democratie. Daarna trad ze toe tot een jeugdaf-

deling van een oppositiepartij. Ze had geluk dat het register van deze partij vernietigd was toen het meerpartijensysteem opgeheven werd.

Boyan overleefde in de grote stad, maar werd uitgesloten van de universiteit, omdat hij verre familie was van een bekende politicus.

Zijn foto's van de edelweiss waren een gelegenheid om Jacqueline te ontmoeten. Aaron had ze eens aan haar laten zien en ze had uitgeroepen: "Dit is alleen maar een montage! Je kunt niet zo dicht bij de edelweiss komen."

Boyan was gefascineerd door dit rechten studerende, magere meisje met het lange gezicht, dat hij hield voor de Madonna van Rafaël. Hij vond haar zo volmaakt dat hij haar niet durfde te benaderen. Hij had nog nooit een meisje zoals haar gezien.

Boyan en Jacqueline leken zo op elkaar dat de mensen dachten dat ze broer en zus waren. Verrassend dat deze relatie begon als een vriendschap en eindigde bij de mars van Mendelssohn.

Boyan en Jacqueline waren romantici; ze pasten niet in de kunstmatige propaganda voor de massa van de arbeiders en boeren en de beloofde 'heldere' toekomst wachtte niet op hen. Wat zouden ze tegenkomen op hun levenspad?

Het begin was niet gemakkelijk. Ze konden alleen maar dromen van hun eigen flat. Er was in Sofia niet zoveel woonruimte beschikbaar vanwege de komst van mensen uit de provincie en daarom was er een decreet uitgevaardigd in navolging tot wat er in de Sovjet-Unie werd gedaan, dat ieder persoon recht had op een aantal vierkante meters, het leidde tot globaal twee mensen per kamer. Dat betekende, dat als iemand teveel ruimte had, dat er in de andere kamers vreemde mensen werden gehuisvest met gemeenschappelijk gebruik van de algemene voorzieningen, zoals keuken en toilet.

Onder deze omstandigheden startte het jonge gezin hun leven samen in Jacquelines kamer en ze deelden de faciliteiten met haar ouders.

Spoedig waren ze met hun drieën. In haar kamer zetten ze de wieg voor de kleine neer. De baby was erg klein. Afzonderlijk van elkaar luisterden ze stiekem of het hartje nog sloeg.

Terwijl Jacqueline wiegeliedjes zong, deed Boyan extra werk om rond te komen. Ze geloofden dat hun baby in betere tijden zou opgroeien. Vaak droomden ze weg over wat de toekomst brengen zou voor hun kleine dochter, die ze Martha noemden.

Martha

Ik woonde samen met mijn vader en moeder en mijn moeders ouders in een mooie wijk in de hoofdstad, dicht bij een park en met een fascinerend uitzicht op de bergen. De flat was voortreffelijk ingericht: twee slaapkamers en een grote woonkamer, waarvan de vloeren bedekt waren met Perzische tapijten. Aan de muren hingen schilderijen, die mijn grootmoeder Kalina had geschilderd. Maar het was lastig om er met vijf mensen in te wonen. Ik had geen kamer voor mijzelf: ik sliep in de woonkamer, die dikwijls bezet werd door gasten. Daar was het onmogelijk om mijn lessen voor te bereiden, en om deze reden deelde ik daarvoor de kamer met mijn ouders.

Alle familieleden hadden interessante beroepen. Mijn favoriete was dat van mijn grootmoeder. Ze schilderde zo mooi dat ik droomde dat als ik volwassen was, ik een kunstenares zou worden zoals zij. Ik zocht haar vaak op in haar atelier, waar ik mijn eerste stappen zette in mijn gedroomde beroep.

Mijn grootvader fascineerde mij door de wonderen van de chemie. Zijn verhalen begonnen met formules, ze kregen kleur en vorm in de laboratoria en eindigden in het uiteindelijke product. Vele malen vertelde hij mij over zijn belevenissen als een arme student in Frankrijk.

Mijn moeder, Jacqueline, was mijn heldin. Ze was niet alleen mooi, maar ze beschermdde ook de rechten van de mensen en ze vocht altijd voor gerechtigheid.

Mijn vader was fotograaf, een groot fan van de natuur. We gingen vaak samen op reis, waardoor hij geïnspireerd werd om zijn foto's te maken. Hij leerde mij om de schoonheid van de natuur te ontdekken.

Op de een of andere manier waren deze mensen allemaal voor-

beelden voor mij, waard om te volgen. Ze waren bijdehand en waren gek op grapjes. Thuis werd er altijd gelachen. Zelfs de serieuze onderwerpen werden op een grappige manier benaderd. Ik voelde mij geborgen in de nabijheid van deze opmerkelijke familieleden. Het gesprek met hen bracht mij in een interessante wereld. 's Avonds laat zaten we samen bij de radio en volgden de uitzendingen van de westerse zenders, waarvan het gezichtspunt totaal verschillend was van dat van de socialistische media. De wereld was verdeeld in twee tegenovergestelde kampen, en ik bevond me in het kamp van de vijand. Ik had geleerd om in de kranten te lezen wat er tussen de regels werd geschreven en om de interpretatie van de heersende klasse in de officiële pers op waarde te beoordelen.

Interessanter nog was het om naar de verhalen te luisteren over het leven van de familie voor de overheersing van de rode ster. Voor mij was het vreemd dat mijn grootouders aanbiedingen voor werk in Frankrijk hadden geweigerd en er de voorkeur aan gaven om in Bulgarije te leven. Ik kon mij niet voorstellen dat mijn thuisland net zo aantrekkelijk was als West-Europa. Mijn grootvader sprak met een glimlach over deze vroegere tijden: "Toen liep God nog op Bulgaarse grond."

Deze thema's waren ons geheim. Ik moest erg voorzichtig zijn wanneer ik buitenshuis over politiek praatte. Ik had zelfcensuur opgebouwd om het leven van mijn familie niet te riskeren. Het kwam nooit bij mij op dat er aantrekkelijke jonge mensen waren die mijn lot deelden. Om deze reden was de buitenwereld gesloten voor mij. Ik had zelfs niet verwacht dat er ergens iemand zoals ik was, die er alleen maar op wachtte om mij te ontmoeten. Daarom kon ik niet geloven dat een jongen als Mischo mijn vriend zou worden.

Hij leek op een Russische prins uit een sprookje, die speciaal op een avond gekomen was om mij te ontmoeten. Tot op